

Novo obeležje na Rogu

Za dan borca se je zvrstila vrsta proslav, med drugimi so na Cinku v kočevskem Rogu praznovali tudi 40-letnico prve konference KPS na svobodnem ozemlju, ki je bila od 5. do 7. julija 1942. Na pomemben dogodek v zgodovini NOB spominja ogromna naravna skala, v katero so vklesana imena udeležencev. Med njimi je tudi Niko Šilih, s katerim smo se pogovarjali o tej konferenci sredi gozdov.

»To je bil čas splošne ljudske vstaje na Dolenjskem, ko so na veliko ustanavljali partizanske enote, grupe in bataljone. Prav tedaj se je že oblikovala Tomšičeva brigada, kamor so se prijavljali prostovoljci. Okupator je bil presečen, umaknil se je v večja pokrajinska središča in nadzoroval prometne zveze. Vse drugo je bilo svobodno ozemlje,« je opisal takratne razmere tedanji komisar zapadnodolenjskega odreda.

Odbori OF na terenu so živeli, delovala je narodna zaščita in prvi NOO. Hkrati pa

se je začela pojavljati bela garda, ki je mešala štrene na svobodnem ozemlju. Z znanim Štajerskim bataljonom, ki se je bil izdajal za partizanskega, je končno pokazala svoje prave karte in sledili so prvi spopadi.

Skratka, na osvobojenem ozemlju in nasploh so se odprla številna vprašanja, ki jih je bilo treba prenesti in se dogovoriti, kako jih reševati. CK KPS je zato sklical delegate iz partizanskih vrst in s terena, da bi se posvetovali, kako naprej. Tako so se julija zbrali v

na novo zgrajeni baraki sredi Roga.

»Zbralo se nas je 67 delegatov, zavzeto smo razpravljali o vseh vprašanjih, se posvetovali med seboj in z vodstvom, predvsem pa smo od konference veliko pričakovali. Treba je vedeti, da takrat še ni bilo dobre povezave in treba se je bilo dogovoriti, kako naj deluje svobodno ozemlje, kakšna naj bo nova oblast, kako zagotoviti preskrbo za prebivalstvo in partizanske odrede, kako naj delujejo ženske, mladina, Uniformiranosti tedaj ni bilo in je bila konferenca na Rogu še kako dobrodošla,« je pripovedoval Niko Šilih. »Pojavljale so se tudi slabosti, ki jih je bilo treba odpraviti, saj je partizanska vojska šele nastajala,« je dodal.

Tako je bil na konferenci govor o tem, da je treba kadre politično in vojaško izobraziti, o čemer je govoril tudi Boris Kidrič. Beseda je tekla še o sodelovanju s krščanskimi socialisti in s Sokolom, katerih predstavniki so tudi prišli na Rog.

»V tem času so se Italijani tudi pripravili na veliko ofenzivo in na konferenci smo obravnavali tudi ta problem. Pomenili smo se tudi o formiranju vojaških enot, ki naj ne bile vezane le na svoj kraj, marveč bi se premikale, kakor bi zahteval vojaški položaj. S tem smo še bolj utrdili redno slovensko partizansko vojsko,« je zaključil svojo pripoved nekdanji udeleženec prve partijske konference na osvobojenem ozemlju v Sloveniji.

Zanimivo je, da se je po čudnih naključjih ohranil pretežni del arhiva s te konference, tako da so dokumenti povsem verodostojni in pomenijo enega od kamnov v mozaiku naše revolucije. Zato je prav, da smo dogodek zabeležili v trdni skali sredi roških gozdov, v spomin bodočim rodovom.

A.A.

Mesto sredi življenja

»Kongres zveze združenj borcev Jugoslavije je potrdil tisto, o čemer smo se že dogovorili v bazi. Predvsem je poudaril, da morajo borci sodelovati v vseh družbenopolitičnih dogajanjih, se pravi, da morajo stati sredi življenja,« je o kongresu na kratko dejal Janez Učakar, predsednik zveze združenj borcev NOV občine Center, ko je bil govor o dejavnosti in problematiki borčevske organizacije.

»Borci ne moremo mimo težav, ki tarejo naše gospodarstvo in naša dejavnost je usmerjena k temu, da bi po svojih močeh prispevali k stabilizaciji, k večji in kvalitetnejši proizvodnji in seveda tudi k utrjevanju samoupravljanja in h krepitvi bratstva in enotnosti. To je bilo povedano na kongresu in to poudarja tudi naš program dela za letošnje leto,« je dodal Tone Kovačič, sekretar zveze združenj borcev v naši občini.

V občini je 3393 članov zveze združenj borcev in to je množica, ki ne more biti obrnjena le k sebi, k svojim problemom, marveč se mora vključevati v vsa dogajanja v občini in v mestu.

Predsednik borčevske organizacije Janez Učakar je pohvalil program dela, o katerem je bilo veliko razprav, preden so ga sprejeli.

Program je podrobno opredelil, kaj vse bodo letos počeli borci in kje vse morajo biti navzoči. Poleg družbenopolitičnih nalog so v programu zapisane tudi konkretne zadolžitve, ki zadevajo borce in njihove probleme. V prvi vrsti je tu socialnozdravstveno varstvo borcev in vojaških invalidov, saj je med njimi čedalje več bolehnih in ostarelih.

Rešeto za zdravljenje v zdraviliščih

»Doslej smo mnogi borci hodili na klimatsko zdravljenje, ne da bi jim bilo treba dokazovati, kako dobrodelno je to za njihovo

zdravje. A stabilizacija je udarila tudi po naši blagajni in letos je vse prošnje za to zdravljenje preračevala naša komisija; upoštevala je samo zdravstveno upravičene. Medtem ko se je lani v zdraviliščih, toplicah in drugod zdravilo 226 borcev, se jih bo letos le 60, največ 70,« je povedal sekretar občinske borčevske organizacije.

Organizacija letovanja ostaja prav takšna, kakršna je bila. Borci letujejo v Strunjanu, v Banjolah, nekateri pa v Mojstrani. Za plačilo so posebna merila in vsak plača, kolikor pač more, tisti z najnižjimi pokojninami pa počitnikujejo brezplačno.

O tovariško sosedski pomoči je spregovoril Jaka Rozman: »To dejavnost posebej razvijamo zadnja leta, saj mnoge bolezni priklene na posteljo. Te je treba obiskovati, jim nuditi pomoč, če je potrebna. Za obiske so zadolžene naše tovarišice po krajevnih organizacijah. Nismo pozabili tudi na naše člane v domovih počitka – teh je 90 iz naše občine. Spomnimo se raznih jubilejev naših članov, smo v stiku s sorodniki, če je treba, skratka, skrbbimo za žive stike. Tako se sleherni nekdanji borec čuti povezan s svojo organizacijo, kar prav gotovo pripomore k utrjevanju zveze združenj borcev sploh. To pa je kamenček k mozaiku barvite dejavnosti in vpletenosti borčevske organizacije v družbenopolitično življenje.

A. ADAMIČ

DELO ZA ZGODOVINARJE NOB

Rešiti pred pozabo

Na tleh občine Center je bila revolucija intenzivna, vendar je vrsta dogodkov, akcij in delovanje ustanov med vojno slabo predstavljena. Pravzaprav so dejstva znana, niso pa proučena in zgodovinsko osvetljena. Zato se občinska zveza združenj borcev prizadeva najti zgodovinarja, ki bi se profesionalno lotil zadeve.

Občinske organizacije ZZB, SZDL in ZK se dogovarjajo, da bi skupaj zbrale denar za zgodovinarja, ki naj bi strokovno in poklicno po vnaprej določenem programu proučeval zgodovino NOB v naši občini.

Krajevne organizacije in medvojni aktivni OF imajo zbrane dokumente in podatke, a med temi ni niti, ki bi dogajanja povezovala v zgodovino. V Centru so delovale pomembne ustanove od banke, pošte, železnice, banske uprave do magistrata in komunale. Gre za velikanske kupe dokumentov, ki bi jih morala pregledati in spraviti v red vestna roka strokovnjaka.

»Na to bi se morali spomniti pred dvajsetimi leti, ko so bile ključne priče še žive. Zdaj je čedalje manj ljudi, ki so sami doživljali revolucijo in sami delovali v raznih tedanjih ustanovah in ki bi vedeli največ povedati oziroma osvetliti dogodke. Škoda, da nismo prej mislili na zgodovinarja,« je bilo rečeno na občinski ZZB.

Tako gre marsikaj v pozabo, kar ne bi smelo. Marsikatero mesto v naši občini še ni primerno označeno, četudi se je tam zgodilo kaj pomembnejšega. Borci bodo poskrbeli, da bodo te vrzeli zapolnili.

Občinska organizacija zveze združenj borcev v Mostah je že našla poklicnega zgodovinarja, tudi za Bežigradom so na pomoč poklicali zgodovinarja, vendar honorarnega, no, in zdaj je na vrsti naša občina. Najbrž ga čaká najbolj zajetno delo od vseh občin v Ljubljani. Naloga ne bo ravno lahka.

A.A.

PRIPOVED AKTIVISTKE ANKE TRČEK

Strah je bil hujši od klofut

Kdor je okupacijo preživel v Ljubljani, je hodil skozi pekel, iz katerega se marsikdo ni vrnil v svobodo. Okupatorji so zganjali teror, ki so mu lahko kljubovali le najmočnejši. Tako nekako človek razmišlja, ko poslušá nekdanje aktiviste, kaj vse so počeli, kako so trpeli, koliko prestali med vojno v Ljubljani, da jim je nazadnje zasijala zlata svoboda. Tako je bilo na primer z Anko Trček z Komenskega ulice, ki še danes, po tolkih letih, ne more ravnodušno mimo dogodkov, ki jim je bila priča ali žrtev.

Ko je opisovala, kako so jo v noči 22. februarja 1945 »psi bele garde«, kakor jih je imenovala, pretepali, kamor je padlo, več kot štiri ure, so se ji oči orosile. Kako se ji tudi ne bi, saj posledice čuti vse življenje. Po tej strašni noči, ko se je devetmesečni dojenček z grozo v očeh in neustavljivim jokom plazil po stanovanju na Resljevi 13, medtem ko so Nemci in belogardisti preračevali vse, kar je bilo v stanovanju in brez milosti pretepali mamico, je Anka Trček padla v nezavest. Mesec dni ni vedela, kaj se dogaja okrog nje. K sreči je zatočišče našla pri sestri, sicer bi oba z otročičem umrla.

»To je bila zame tako strašna noč, da se mi danes dozdeva kot strašna mōra, kakršna se živemu človeku preprosto ne more pripetiti,« je dejala.

– Kaj so pri vas iskali?

»Pridivjali so kmalu za tem, ko je

moje stanovanje zapustil človek, ki je po nalogu terenske organizacije prenočil pri meni. Domnevam, da me je izdal, zato so prišli k meni misleč, da bodo našli kake dokaze o mojem sodelovanju s partizani. Bili so razkačeni, ker niso ničesar našli, kajti za seboj sem imela že dolgo prakso in sem znala skriti materiale,« je odgovorila in potem pripovedovala, kako sta z možem že na samem začetku začela sodelovati z OF.

Ker je bila njena sestra Marija Božič že predvojna komunistka, v njihovi družini sploh ni bilo dileme, sodelovati ali ne. Bili so zraven in pika. V stanovanju zakoncev Trček so vneto izdelovali letake, jih trosili po Ljubljani in prenašali materiale, kamor jim je bilo naročeno.

»Štampiljke smo izdelovali kar iz krompirja,« je povedala, »in ker v hiši ni bilo zanesljivih ljudi, smo se kar naprej bali, da nas bodo odkrili. Zato

smo držali stražo, po končanem delu pa zadeve skrivali na podstrešju tako, da smo jih navezali na nit in spuštili globoko v kake jaške. Skrivališče smo imeli tudi pod stopnicami. Skratka, znašli smo se in pri preiskavah okupatorji in njihovi podrepaniki pri nas niso imeli uspeha.

Vendar so jo vseeno zaprli že decembra leta 1943, dobra dva meseca za tem, ko ji je mož odšel v partizane.

Kot da se je nad Ljubljano zrušilo nebo

»Mož je bil ranjen, Nemci so ga zajeli in odpeljali v SZ, jaz pa sem ostala noseča, brez sredstev za preživljanje. Šivala sem čez dan, da sem si zaslužila kak kosček kruha, a sem bila vseeno hudo lačna, ponoči pa smo naprej sestankovali in izdelovali letake. A pod nogami mi je že hudo gorelo in kar pričakovala sem, da me bodo aretirali,« se je spominjala in potem razlagala, kako hudo je bilo v zaporu, kjer je prebila tri mesece, narkar se je nekako rešila, ker je rodila.

»V zaporu sem imela izredno srečo, da me med zasliševanjem niso pretepali, kljub temu pa sem zelo trpela. Lačna, prezebla, neprespāna, le kakšen bo moj otrok, če bo sploh prišel

živ na svet, sem se spraševala. Mišlim, da se moram zahvaliti dr. Debeljaku, čudovitemu človeku, ki mi je v zaporu in kasneje pri porodu pomagal, kolikor je mogel. Bil je naš človek, no, zato pa je kasneje tudi gor plačal.

Sinček je zdrav prijokal na dan in je danes uspešen arhitekt. Zanimivo je, da jo v zaporu niso obtoževali za tisto, kar se je dogajalo v njenem stanovanju, marveč so kar naprej rohneli nad njo, zakaj je izjavila, da rajši vidi, da kdo pade za svobodo kot v roke Nemcem. Soseđa, katere sin je šel z njenim možem v partizane, jo je namreč izdala, ker se je zaradi sinovega odhoda morala znesti nad nekóm. K sreči ni izblebetala še drugih reči.

»V Ljubljani je bilo hudo. Zadnje mesece pred osvoboditvijo pa je bilo nevzdržno. Ko sem prišla k sebi po tistem grozovitem pretepu, sem se bala, da me bodo prišli ubiti, saj so v agoniji bližajočega se konca pobijali vsevprek. Zato sem se morala skrivati, vsako noč sva s sinčkom prespala drugje.

Končno se je zaslislalo grmenje z dolenjske strani, v Ljubljani se je vse treslo in pokalo, kot da bi se nad njo rušilo nebo, a potem so prišli partizani. In Anka Trček je skupaj s tisoči njej enakih svobodno zadihala in se neskončno veselila svobode. Na moža pa je morala čakati še dobro leto, da se je vrnil iz Sovjetske zveze.

A. Adamič